

Миленко Бодин

ЕНТОЛОШКА ТЕОРИЈА - ФИЛОЗОФСКО- НАУЧНИ ПРИСТУП БЕЗБЕДНОСТИ

Сажетак

У раду се разматра филозофски и научни основ питања о безбедности. Безбедност се сагледава у контексту антрополошког феномена. Утврђује се да тежња ка опстанку и очувању људски задобија артикулацију пре свега кроз егзистенцију. Она подстиче сопствену артикулацију у форми интенционалног интереса који од опстанка живота уопште, прави интерес специфичан за човека као егзистенцију а то је безбедност. Безбедност се на основу тога даље анализира у контексту Хобсовог модела преласка из тзв. природног стања у стање легитимног друштвено-политичког ентитета. Утврђује се да је безбедност битан посредник тог прелажења. Штавише, анализа води закључку да је безбедност извор надградње људског света у правцу развоја свести о слободи.

Кључне речи: човек, егзистенција, безбедност, ентитет, слобода.

БЕЗБЕДНОСТ КАО АНТРОПОЛОШКИ ФЕНОМЕН

Концептуализација „друштвеног стања“ као стања које је регулисано интересом хуманитета за безбедношћу јесте основ хуманолошког модела анализе безбедности као антрополошког феномена. Хуманолошки модел анализе заправо представља образац анализе функционалне

трансформације антрополошких својстава људског бића у својства хуманитета, посредоване интересом безбедности. Ради се о анализи екстраполације антрополошких својстава у концепт који легитимише успостављање стања хуманитета – „друштвено стање“.

Суштинско, антрополошко својство, приписано људском бићу у „природном стању“ јесте тежња за опстанком.¹ Из тог својства и стања у коме се човек налази, деривишу се карактеристике живота (људског начина бивања), које оправдавају тежњу за опстанком. Оне му дају смисао, јер без њих се људски опстанак не би разликовао од тежње за опстанком у природи уопште. Те битне карактеристике људског бивања представљају окосницу концептуализације интереса безбедности из тежње за опстанком. Као што је примећено основна тежња у таквој ситуацији је тежња за миром, слободом и развојем.

Ове карактеристике представљају елементе *добро-бити* који се очекује од „друштвеног стања“ и истовремено представљају регулативна својства односа *моћи-бити* из „природног стања“.

Природно стање показује управо те тежње човека, али и сасвим супротне, у којима је изложен ратним сукобима, ропству и пропадању. И једна и друга својства су већ у природи људског бића и доводе у питање људски опстанак. На основу тога јавља се потреба за једним новим стањем, надограђеним на природно, које ће људски природни живот учинити безбедним.

Оно што остаје недоречено у моделу преласка из природног у друштвено стање јесте сам прелаз посредован интересом безбедности.

Зато је неопходно превазићи уско легитимациону функцију аргумента принуде и успоставити везу између антрополошких претпоставки и начина артикулације (концептуализације), коју појам безбедности задобија из својих природних основа.

У оквиру тога може се говорити о анализи безбедности као о анализи развоја интереса безбедности у две равни. Примарна раван се односи на начин артикулације интереса безбедности

1 Видети: Т. Хобс, *Левијатан*, Култура, Београд, 1961.

који уопште омогућује трансфер из антрополошко-природног у хумано-друштвено стање. Друга (паралелна) раван односи се на праћење легитимационог капацитета интереса безбедности посредством функционалне улоге елемената добробити у хуманолошком контексту. За обе равни анализе релевантно је повезујуће поље смештања интереса безбедности у контекст *људске егзистенције*.

БЕЗБЕДНОСТ У СВЕТЛУ ЉУДСКЕ ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ

Безбедност се разумева као тежња за заштитом најважнијих, виталних вредности и интереса. Она се легитимише правом на живот, а њени се корени виде у исконској борби човека за опстанак.

Тежња за опстанком, међутим, карактерише и животињски свет. Избегавање опасности, претњи као и трагање за несметаним бивањем проузрокују настојања да се задрже томе адекватна станишта и да се прошири „животни простор“. У том смислу не може се рећи да и животиње не показују интерес за безбедношћу. То чак важи и за биљни свет који се адаптира према изазовима опстанка.²

Из антрополошке перспективе могуће је формулисати питања – шта је то специфично у људском интересу за безбедношћу а што не спада у опште разлике људског, наспрам животињског и биљног света, као што је рецимо, претпоставка о рационалном понашању?³

Уколико се осврнемо на разумевање људског бивања, из њега можемо да захључимо да човек као биће тежи да достигне стање у коме он сам себе разуме као човека, односно стање у коме су основне вредности као оријентира људскости задовољене. Тада се под безбедношћу може сматрати она врста фундаменталне оријентације која га чини људским интересом да се такво стање достигне и задржи.

2 О овоме више У: Е.Ротакер, *Филозофска антропологија*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1985.

3 Препознатљиви основ антрополошких студија различитих оријентација јесте управо покушај да се назначи а онда и одреди оно што „суштински“ одваја човека и његову природу од животиња и биљака с којима дели исту животну околину. Једно од (за нашу анализу) најинструктивнијих разлика нагласио је Ерих Ротакер у ставу да су животиње „обухваћене ситуацијом“ или околиним, и да (за разлику од човека) не могу осећати „прави страх“. (прим. аут.)

Интерес за безбедношћу претпоставља дакле, један специфично људски начин бивања који нужно води артикулацији тог интереса. Трагање и деловање ка безбедности значи да га *води* питање о смислу људског бивања у *недостајућем* („дефицијентном“) стању или ситуацији.⁴ У таквој ситуацији биће које има отворену структуру смисла и бесмисла сопственог бивања може да артикулише интерес за безбедношћу.

Безбедност, као специфично антрополошки феномен, може да се сагледа само у пољу анализе која подразумева да се артикулација безбедности јавља као последица одлучујуће улоге питања о смислу у процени рањивости људског бивања. Обухватни и уједно одређујући контекст бивања „у недостатку“, обележава *егзистенцију* као битно људски начин учествовања у свету живота. Зато је егзистенцијална анализа интереса безбедности претпоставка за антрополошку, и касније хуманолошку интерпретацију феномена.

ИНТЕНЦИОНАЛНА СВЕСТ ОПСТАНКА

Видели смо да се примарне антрополошке одреднице човекове ситуације у релацији природно – друштвено (стање), концентришу око људске слободе, њених позитивних и негативних аспеката. С једне стране, слобода је име за живот испуњен развојем људских потенцијала у окружењу, које га само подстиче на даље обогаћивање садржаја слободе и који је сагласно људском осећању припадности ономе чему по људској природи и тежи.

С друге стране, слобода означава одсуство угрожавања живота, неометање испољавања људских интереса на које имају право као што су здравље, имовина или сам начин живота.

Како је интерес за безбедношћу посредован различитим интерпретацијама, ни садржај појма безбедности не може се једнозначно одредити. Упућени смо због тога на разматрање могућности разумевања феноменолошке структуре људске егзистенције у оним њеним сегментима који би могли да учествују у изградњи појма безбедности.

4 О овоме у: М. Хајдегер, *Битак и Вријеме*, Напријед, Загреб, 1986.

Шта уопште подразумева интерес за безбедношћу? Да ли људи који би рекли да имају тај интерес уједно располажу критеријумима којима се баве теоретичари и аналитичари безбедности у својим кабинетима? Мало је вероватно. Пре ће бити да су различите потребе за безбедношћу један облик артикулације или само манифестације основнијег интереса за пожељним начином одвијања живота и његовог несметаног испуњавањем садржајем. То је непресушни извор усложњавања интереса за безбедношћу, али и недоумица око његовог разумевања.

Рећи, међутим, да је одвијање живота основа тог интереса не значи много, јер је и сам појам живота у контексту питања о безбедности подложен различитим интерпретацијама. Важније изгледа питање како се уопште конституише интерес за безбедношћу.

Интерес може бити рационализован облик било ког поља остварења потреба или жеља да човек свој живот испуни неким садржајем, да уложи енергију у неком правцу, да делује ка нечему и због нечега. Када је реч о конституисању интереса за безбедност у равни примарног питања о животу човека, онда је питање усмерено на структурално својство људског начина бивања које уопште може да изнедри тај интерес.

Један од најпознатијих аналитичара људске егзистенције М. Хајдегер сматра да је њена *differentia specifica* у односу на друге начине бивања у томе што је човек једино биће које је у свом бивању обележено *бригом*. Брига је одлика човека као бића које једино егзистира док сва остала бића бивају безбрижно у свом постојању.

У том смислу се у егзистенцијалној равни потврђује Ротакерова антрополошка теза да само човек може осећати страх и кроз њега се *односити* према ситуацији.

Егзистенција значи да је људско биће у свом бивању перманентно изложено отворености како нестајања и пропадања, тако и могућности обликовања и мењања сопственог бивања. Егзистенција, заправо, сведочи о јединствености људског бића као словесног, коме је у начину бивања као егзистирању задато разумевање сопственог бића.

Али то није разумевање било чега што је доступно рационалној обради предмета стварности, већ је разумевање једна форма стања бриге као парадокса људске егзистенције.

Парадокс је у питању јер брига није усмерена на егзистенцију као на неки предмет, већ је она њен израз. Другим речима, брига о којој говоримо је интенционална форма људског бивања која нема и не може да има предметног референта – она је једно стање.

Онтолошки представљена брига као парадоксално стање егзистенције можда се може разумети по аналогији са психолошким стањем анксиозности, стањем необразложивог страха. У сваком случају, егзистенцију треба схватити као примарно стање изложености и тескобе, оно које нема унапред одређени смисао и које услед неодрживости (парадокса) задобија форму бриге.

Интенционалност, како је иначе види Едмонд Хусерл у феноменологији уопште,⁵ представља превасходно категорију анализа оријентације људске свести и понашања.

На тај начин ту категорију мишљења стављамо у контекст „рада егзистенцијалне бриге“. Интенционалност је тежња ка уобличењу изложености, једноусмеравање, нагињање, напор осмишљавања који будући беспредметан, бива у функцији успостављања предметности уопште.

Она је једна усмереност намере која у ходу гради циљ а тиме и стање одношења уопште у коме егзистенција може да се „прелива“ у нешто у чему ће се препознати, а тиме макар и привремено, или делимично, прекрити „наготу бесмисла“ који је непрекидно угрожава.

Тиме се и брига изложености примирује јер тежи трансформацији у неку форму без–брижности, односно каналисања страха и осећања угрожености.⁶

Интерес за безбедношћу, дакле, произлази из интенционалне форме егзистенцијалне бриге и то као артикулисана могућност реализације намеравања да се опстане или да се избегне поништавање егзистенције.

5 О овоме у: Е.Хусерл, *Идеја феноменологије*, нарочито стр. 71 – 75, БИГЗ, Београд, 1975.

6 Стање бриге је дакле, обележено настојањем – *интенцијом* да се избегне рањивост егзистирања. (прим. аут.)

ЕНТИТЕТ И СВЕТ

Временски и просторни аспект смештања егзистенцијалног интереса указује на суштинско питање: како се артикулише безбедносни интерес према претходним релацијама?

Пре свега перцепција из угла људског бивања као бриге усмерава конституцију егзистенцијалне реалности као опредмећеног референтног оквира бивања. Из тог модуса бивања као антрополошки одређене *differentia specifica* човековог бића произлазе основне категорије промишљања интереса безбедности: очување, извесност и поуздање.

Тако егзистенција упућује и усмеравајући интерес за очувањем може да разумева сврху припадања нечему уопште, исказана као извесност докучује своје могућности и своја ограничења у нечему, као сигурност изграђујући референтни оквир у чему може да обликује сопство и да га самерава другом и другачијем.

Временско-просторни аспект разумевања за егзистенцију значи разумевање смештање сопства у референтни оквир изграђене реалности којој припада својим бићем. Тиме се људско биће одређује као егзистенцијално бивање у свету. Свет је, дакле, оквир у коме се разумева артикулација трансформације егзистенцијалног интереса у безбедносни.

Реч је о тзв. „људском свету“ или „свету људских ствари“. То је оно стање ствари које се концептуализује посредством атрибутивних категорија слободе, мира и развоја (вредности које се приписују како људској ситуацији тако и интересу безбедности). У хуманолошком моделу безбедности оно се испољава као модерно, или стање хуманитета.

Свет као најопштији оквир разумевања људске ситуације нуди и општу могућност егзистенцијалног смисла или сврхе људског бивања, али је сам по себи нема. Напротив, свет је само друго лице догађајности човековог бића, његове фактичке могућности да се мења и у том мењању проналази његову сврху и приписује му вредност.

Свет је онај оквир људског бивања унутар којег је могућа трансформација разумевања егзистенције из „реалности нечега“ у „реалност кога“.

Примарно питање у том контексту није шта је у свету, него *ко је у свету*.

Сам свет нема ни образа ни лика, али захваљујући односу према њему људска егзистенција га може имати што и произлази као сврха њеног смештања у свет. Разумевање догађаја, усмеравање промена према искуству које се понавља у догађајима омогућују пројекцију сопства у свету.

У временско-просторном оквиру егзистенције у свету и разумевае и пројекција сопства догађајног су карактера и према њему се сопство означава као повесно биће.

Повесно биће као догађае људског бивања у свету истовремено се и односи према свету сабирајући се у смисаону целину оног *Ко*, и као у огледалу задобија лик. Тада можемо говорити о *ентитету* коме се могу приписати атрибути егзистенцијалног као безбедносног интереса. На тај начин се интерес безбедности показује као фудирајући фактор одређења *људског ентитета у смислу конкретног бића-у-свету*.

Оно што је важило за егзистенцијалну анализу важи и за ентитетску анализу – анализу хуманолошког⁷ нивоа људског бивања у свету. Основни постав тог бивања и артикулације интереса безбедности је поново моћи-бити-у-свету.

ЕНТОЛОШКА ТЕОРИЈА БЕЗБЕДНОСТИ - МОЋИ-БИТИ И ИНТЕРЕС БЕЗБЕДНОСТИ

Прикривеност (тајанственост) природе безбедности испоставља се у различитости „лица“ својих елемената, некад се чини као самостална вредност према целовитости ентитета, а некад као функција према покретима моћи, унутар структуралне релације слободе и моћи-бити.

⁷ Појам хуманологије означава анализу укоге концепта хуманитета у у ширим концепцијама аки и статус идеје о човеку у научном сазнању. О овоме сам више писао у: М.Бодин, *Хуманологија и хуманолошке науке*, у „Зборник радова“ Факултет цивилне одбране, Београд, 2002.

С једне стране, снага моћи прераста у силу реструктуисања а с друге у силу очувања структуре. Уколико стабилно функционишу ентитетски елементи онда је безбедност остварена, међутим, уколико је потребна посебна сила да се стање стабилизује, онда можемо говорити о „обезбеђивању“ односно о стању обезбеђености.

Владање, па самим тим и елементи безбедности постоје и у животињски обележеним територијама. Као да то преклапање у инстинкту доминације одговара нашем интересу безбедности у егзистенцијално-ентитетској равни.

У томе и јесте разлика јер то показује да разлог безбедности стоји у смислу, а не у инстинкту. Насиље сугерише само по себи неки поремећај. Пре свега на поремећај у месту моћи у ентитетској структури.

Појам индивидуе сведочи о разлици између безбедности и обезбеђености. Индивидуа је форма обезбеђеног људског ентитета уна нивоу појединачности који је као личност има структуралну форму безбедности. Тај надограђени ентитет постаје основа за даље реструктурирање интереса безбедности све до државе као ентитета. Интерес безбедности се разлива управо јер и он сам дели судбину апстрактно – конструктивистичке заштите, обезбеђивања моћи као десупстанцијализације државе.

Безбедност се разлива у форме „обезбеђености“ али се ствара „логика безбедности“ новог, апстрактног ентитета, без које артикулација интереса безбедности не може да функционише.

Безбедност се може оперативно истраживати само ако се открију еструктурални елементи људског искуства који нису прикривени фрагментарном логиком обезбеђивања.

Безбедност је егзистенцијални интерес трансформисан или надограђен у интерес ентитета. Тиме се заокружује и хуманолошка „интерпретација“ егзистенцијалног као безбедносног интереса, али и методски обавезује интерпретацију интереса безбедности на његовим егзистенцијално-онтолошким основама.

Безбедност, међутим, наставља да се надограђује све сложенијом структурализацијом људских вредности и на њима заснованој артикулацији моћи. Највећа претња безбедности јесте инверзија идеје безбедности која се огледа у кидану основних структуралних веза унутар егзистенцијално-ентитетске основе безбедности. Уколико се постав моћи-бити (де)формира као постав бити-(значи)-моћи долази до нарушавања смисла безбедности, односно до инверзне артикулације интереса безбедности.

Тзв. „безбедносне појаве“ као „окидачи“ интересовања за проблеме безбедности имају различите обресе ослобођене моћи. Моћ је тада циљ, који (саму) моћ оправдава као средство. Као сила или насиље, као демонстрација власти или над-моћи, те форме сведоче о деформацији људске, ентитетске структуре а тиме и људског интереса за безбедношћу.

БЕЗБЕДНОСТ И НАУКА

Питања безбедности повезују често разнородне појаве, третирају се у различитим научним дисциплинама па се и тзв. „безбедносне појаве“ анализирају на интердисциплинарни начин. На тај начин се манифестује сложеност и разноликост проблема безбедности. Питање је, међутим, шта је то заједничко у тим научним дисциплинама а да је релевантно за питање безбедности.

Пре свега научне дисциплине као што су филозофија, социологија, економија, политичке науке или историја, представљају базични део корпуса друштвено-хуманистичких наука и основа су за примењене дисциплине за непосредно истраживање безбедносних проблема. За нас је овде интересантно омеђивање ужег научног поља те заједничке основе како би се успоставила озбиљнија веза са примењеним дисциплинама.

Да бисмо то урадили мора се утврдити теоријски оквир који омеђује то поље, а оно се стандардно одређује према специфичности предмета и метода истраживања. За идентификацију предмета важно је утврдити логично-теоријске везе које групу проблема чине сродним по садржају

разматрања. За те потребе ће нам послужити теоријски показатељи из претходних разматрања.

Базична карактеристика проблема безбедности јесте у њеној фундираности у специфичност људског бивања који је не чини статичним феноменом постојеће стварности већ фактором промене стварности у смислу конституисања људског света. Управо су показатељи за одређивање теоријског оквира проблема везани за продубљену анализу модела произлажења стања безбедности као специфичног стања хуманитета. Продубљеност анализе треба да укаже на могућност превазилажења уопштеног карактера концепцијског модела артикулацијом могућности научног, тј. једног *хуманолошког* приступа заснивања предмета безбедности. Тај приступ обухвата као фундаменталну тако и прагматичку димензију. Обе проистичу из претходних анализа људског бивања као *ентитета-у-свету*.

Фундаментална својства упућују на истраживање феноменске структуре, њених логичких веза као и примену метода разумевања динамике ентитетске структуре. Прагматичка својства се односе на оне показатеље која се тичу објашњења структуралне улоге моћи, односно њене улоге у концептуализацији безбедности, као и видова и узрочника аберације моћи (а тиме и интереса безбедности). Поред тога, она обухватају и потребу за анализом усмеравања моћи у политички циљ обезбеђивања као и детектовање начина трансформације ентитетске структуре у безбедносну конструкцију.

ОМЕЂИВАЊЕ НАУЧНОГ ПРЕДМЕТА БЕЗБЕДНОСТИ

Омеђити научни предмет безбедности на основу природе теоријског оквира проблема значи омеђити научни приступ за рад на основу тог оквира.

То, међутим, имплицира да је утврђивање предмета безбедности уопште, део изучавања али и решавања проблема безбедности. Проблеми су, с друге стране, бројни и разноврсни, додатно се конструишу (један на други) и умножавају. Они су саставни део „производње“ све сложенијег људског света.

Зато разматрање омеђивања научног предмета безбедности захтева хуманолошки приступ, научни приступ праћења специфично људске конструкције стања безбедности, евиденције проблема и концепција њиховог решавања.

Праћење конституције предмета безбедности зависно је од евиденције проблемског поља у коме се идентификују кључна хуманолошка својства феномена која структурирају феномен као предмет безбедности.

Анализа конституције предмета безбедности обухвата:

Фундирајуће факторе

- Карактеристике ентитетске структуре
- Логичко-концепцијску артикулацију интереса безбедности
- Одређење проблема безбедности (одређење деструктабилности предмета)

Прагматичне факторе

- Конструктабилност (производња предмета безбедности деловањем на основу „логике моћи“)
- Адаптибилност (фактори шире теоријске, друштвене и политичке „прихватљивости“ предмета безбедности)
- Инверзност (фактори функционалног изокретања предмета безбедности)

Техничко-операбилне факторе

- Могућност утврђивања начина успостављања стања безбедности за „понуђени“ предмет безбедности
- Могућност одређивања мера безбедности

У методолошкој равни поменути фактори одражавају комплексност формирања безбедносних појава али и захтев за омеђивањем анализе различитих безбедносних интереса. Тако, рецимо, истраживање националне безбедности омеђује научни предмет безбедности на поље структурирања националних интереса за безбедношћу.

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКЕ КОНСЕКВЕНЦЕ

Све сложенији проблеми безбедности отворили су питања где су границе дефиниције безбедности, како концептуално захватити и методолошки истраживати појаве које се разливају у више научних подручја. Претходне анализе су показале да је из тих разлога неопходно пратити природу интереса безбедности из које се може детектовати како предмет безбедности уопште, тако и начин за његово разматрање.

Наука о безбедности може се схватити и као аутономно, и као интердисциплинарно подручје знања само на основу претходно утврђене везе хуманолошке природе феномена безбедности и импликација која носи феномен безбедности као проблем за истраживање и решавање. Тако ће, рецимо, економске, политичке или еколошке анализе допринети појашњењу и могућем решењу у одговарајућим аспектима диверзификације проблема безбедности – и увећати знање како се предмет безбедности усложњава са умножавањем и разноврсношћу фактора његове конституције.

У ситуацији прогресивне диверзификације проблема безбедности од велике је важности „обезбеђивање“, очување и развој аутономног истраживачког поља безбедности, као специфично људског интереса и стања хуманитета коме тежи човек као биће-у-свету. Знање које се развија на тим, хуманолошким, основама битна је претпоставка за „ношење“ са све замршенијим проблемима у вези са безбедношћу, са њиховом употребом и злоупотребом у различите сврхе.

То подразумева, пре свега, важност препознавања опасности по сам карактер феномена безбедности, односно тенденције његове трансформације у артифицијелно, не-људско стање које се, легитимише интересом безбедности. И друго, то укључује захтев за развијањем способности да се делује према том знању и према циљу које аутентичан интерес безбедности налаже.

Први аспект значаја знања о безбедности може се пратити у оквиру развоја људске ентитетске структуре и артикулације интереса безбедности у једној (или више) форми „националне безбедности“.

Други аспект прати начин реализације интереса безбедности у оквиру знања о његовој организацији, управљању њиме и истраживању како у стварности применити и унапредити знања важна за конкретне циљеве. То је раван укрштања знања из области менаџмента и националне безбедности.

Литература

Бодин М. *Хуманологија и хуманолошке науке*, у „Зборник радова“ Факултет цивилне одбране, Београд, 2002.

Ротакер Е., *Филозофска антропологија*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1985.

Хајдегер М., *Битак и Вријеме*, Напријед, Загреб, 1986.

Хобс Т., *Левијатан*, Култура, Београд, 1961.

Хусерл Е., *Идеја феноменологије*, БИГЗ, Београд, 1975.

Milenko Bodin

ENTOLOGICAL THEORY - PHILOSOPHICAL-SCIENTIFIC APPROACH TO SECURITY

Resume

The paper discusses philosophical and scientific basis of security issues. Security is perceived in the context of anthropological phenomena. It is established that the tendency to survive and preserve in the sens of man gain its articulation primarily through the existence. It stimulates its own articulation in the form of an intentional interest which makes from survival of life in general to be is a real interest specific to man as an existence, and that is security. On that basis, security is further been analyzed in

the context of Hobs' model of transition from so-called „natural state“ in the state of a legitimate social-political entity. It is found that security is an important mediator of that passing. Moreover, the analysis leads to the conclusion that security is a source of the upgrading of the human world in direction of development of rational awareness for freedom.

Keywords: man, existence, security, entity, freedom.

* Овај рад је примљен 2. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. априла 2019. године.